

УДК 808.26 – 08+882.6 – 1-08(075.8)

Мазырскі мілы край...
(Песенна-паэтычная творчасць Уладзіміра Верамейчыка)

І. А. БАРОЎСКАЯ

Непасрэдна паэтыкай народнай песні абумоўлена структура, вобразна-выяўленчыя сродкі і мастацка-стылёвыя прыёмы вядомых паэтаў. Цікавы і складаны шлях прайшла песня са старажытных часоў. Мяняліся тэмы, ідэі, накірункі, пашыралася іх жанрава-стылёвая разнастайнасць: песні любоўныя, гераічныя, песні-роздумы, патрыятычныя, ваенныя і іншыя. Шмат іх прысвячаецца шматлікім гарадам: Маскве, Кіеву, Мінску, Кішынёву, Парыжу.

Мэтай нашага артыкула з’яўляецца даследаванне творчасці вядомага паэта Уладзіміра Верамейчыка, напеўнасць лірыкі якога, рамантычнае адчуванне жыцця садзейнічала стварэнню шматлікіх лірычных песень пра каханне, пра родны Мазыр, пра прыгажосць Прыпяці.

Існуе вялікая колькасць песенных твораў, прысвечаных Мазыру. Адным з вядомых паэтаў, які праслаўляў гэты горад, быў Уладзімір Верамейчык, уся творчая спадчына якога – гэта гімн Мазыру, Прыпяці, Палессю. Гімн узнёсшы, велічны, урачысты, як сам горад. Гімн, які спявае чалавек, што добра ведае гэты сусвет і цудоўна разумее сутнасць радаснага і прыгожага ў жыцці на гэтай зямлі, дзе ўсё спалучылася, з’ядналася ў нешта адзінае, непадзельнае, дарагое.

*Мазырскі мілы край!
І ты з узнятаю рукою –
Мая любоў
І мой адчай.*

Радкі з песні “Мазыранка” – эпіграф да ўсёй спадчыны Ул.Верамейчыка, асабліва песеннай. Лірыка песняра Палесся шматстайная, політэматычная, шматвобразная, якая нагадвае не адзін інструмент, а шматгалосы хор ці аркестр. Як сапраўдны рэквіем гучаць у ім згадкі пра страшэнную вайну, на якой згубіў бацьку, а кастлявы голад амаль не забраў яго самога. І толькі клопаты бабулі дазволілі вярнуцца маленькаму хлопчыку да жыцця. Рашучая, упэўненая музыка А.Аўсіюка ў песні на словы Ул.Верамейчыка “Беларускія франты” дазволіла выразна, па-новаму раскрыць трагедыю роднай зямлі. Словамі лірычнага героя паэт перадае моцнае жаданне беларускіх салдат убачыць *жытнія палі* зямлі, родныя хаты, але

*І з-пад рукі набачылі байцы
Закатаваных у дварах ля ганкаў
І жудасныя печы ў Трасцянеццы.
Знявечаная паўстала перад імі Беларусь.*

“Своеасаблівае верша ў тым, што яго трэба чуць, ён павінен гучаць, нават калі яго не чытаюць уголос”. [1, с.28.]. Раскрыццю ідэйнага зместу садзейнічае адметная фанетычная арганізацыя твора, якая дапамагае падкрэсліць, вылучыць асобныя словы, звярнуць на іх асаблівую ўвагу, спрыяе нарошчванню інтэнсіўнасці, пэўнай выразнасці, што ў выніку стварае цэласнае адзінства ў кантэксце твора. Аўтар цудоўна адчувае мелодыку твора, вось як гучаць не словы, а асобныя гукі:

*Убачыць у лугах палескіх краскі
Мы тры гады хацелі хоць здаля.
І вось прыйшлі. Здымаем моўчкі каскі
Перад табою, родная зямля (“Беларускія франты”).*

Паўтор гука *а* спалучаецца з паўторам гука *у*, што стварае мінорнае, трагічнае гучанне.

Заўважана, што характар гукапісу абумоўліваецца зместам твора, службыць сродкам для яго найбольш поўнага выяўлення. Так, далей перад слухачом паўстаюць паўторы галосных *а, ы* з зычным *р*, якія перадаюць пачуцці салдат ад убачанага, іх боль, нарастанне гневу і зразумелае жаданне адпомсціць за здзекі і смерць:

*Але не краскі – попел і руіны,
Знявечаная, раскрывала ты..*

І рынулі нястрымнаю лавінай

Наперад Беларускія франты (“Беларускія франты”).

Паэт выкарыстаў параўнанне-метафару, якое нягледзячы на сваю ўяўную прастату, дазволіла ўзмацніць вобразнасць у кантэксце.

Спалучэнні слоў у гэтай песні заснаваны на метафарычных і метанімічных пераносах значэнняў, якія ствараюць жудасны малюнак тых часоў:

Было іх тры.

Яны пайшлі на захад,

Дзе чырванеў крывёю гарызонт...

За кельмі браўся, скінуўшы папахі,

Лясны, Чацвёрты Беларускі фронт...

У лютой помсцы – з Брэста захавалі! –

Франты няслі фашыстам смерць і жах:

Таўклі, грымотна варам абдавалі

Пад Мінскам і Бабруйскам у “катлах”...

Адзіным, чым магла, – свяшчэнным гнева

Салдат Радзіма бласлаўляла ў бой (“Беларускія франты”).

Для найбольшага эмацыянальнага ўздзеяння паэт рэзка супастаўляе процілеглыя паняцці (антытэза), што дазваляе стварыць маштабнае, усебаковае апісанне жудасных падзей:

І дзень і ноч наперад! Справа, злева

Пажарышчы, спавітыя журбой.

Веліч народнага подзвігу раскрывае ўяўленне ўсенароднай партызанскай барацьбы з ворагам яшчэ адным фронтам – Чацвёртым партызанскім.

Але ў асноўным песні Ул.Верамейчыка, прысвечаныя Мазыру і Прыпяці, вытрыманы ў зусім іншым ключы. Яны выключна лірычныя, напоўненыя пяшчотай і светлым ціхім сумам.

Так, у песні “Мазырскім медсёстрам” падбор адметных слоў стварае пяшчотную, светлую аўру, таму што прысвечаны медсёстрам: *цалую, жанчын, аблачын, прыгожых, хараство, мяккасць, душа, святыня, цяпло, святлынь, зоры*. У.Верамейчык запамінальны менавіта тым, што ён шчыра любіў усіх людзей, цёпла да іх адносіўся і прызнаваўся ім у гэтым сваімі творамі. Для стварэння пэўнага паэтычнага вобраза, адпаведнага настрою, для перадачы пачуцця ўдзячнасці ў першай палове песні выкарыстаны прыём бяззлучнікавасці, які з’яўляецца традыцыйным для народнай лірыкі. Н.Гілевіч лічыць прыметай вялікага майстэрства ўменне абыходзіцца з мінімальнай колькасцю злучнікаў і дапаможных слоў [2, с.192]:

Кожны дзень, кожны час, пазабыўшы спачын...

Сярод гор, ля ракі пад узмах аблачын.

Гэты прыём насычае радкі псіхалагічнай энергіяй. Другая палова песні – гэта ўзнёсласць, узрушанасць, душэўны ўздых, што дасягаецца ўжо шматзлучнікавасцю (паўторам злучніка *і*). Ствараецца прыгожая мелодыка гучання, якая напоўнена пачуццём лёгкага смутку і душэўных перажыванняў персанажа:

Гэтых рук хараство і бязмежную мяккасць

Берагу ў душы як святыню святынь.

І малюся пад знакам усіх задзякаў,

Адчуваючы сам і цяпло, і святлынь.

Заўсёды ў народных казках сустракаюцца звесткі пра жывую ваду, якая можа ажывіць нават мёртвага. Самым гаючым месцам на зямлі для Ул.Верамейчыка становіцца Мазыр. Бо ён, як і заповітныя месцы ў казках, знаходзіцца на вышыні свету, “сярод гор, пад узмахам аблачын”. І не трэба тады жывая вада, бо рукі самых прыгожых у свеце жанчын могуць зрабіць не менш, чым казачныя цуды. І не здзіўляешся, калі паэт прызнаецца, што рукамі сястры з Мазыра можна залячыць любую рану.

Першыя песні маюць свайго выразнага адрасата, яны прысвечаны канкрэтным асобам. Іншыя ж творы Ул.Верамейчыка з поўным правам могуць суаднесці з сабой амаль усе маладыя жанчыны Мазыра. Так, у песні, слупок якой стаў эпіграфам да ўсяго артыкула, паэт сцвярджае, што Мазыранка – самая прыгожая ў свеце:

*О, мазыранка, мая заранка,
Бывай, вярнуся я, бывай!
О, мазыранка, мая заранка,
Мая любоў і мой адчай.*

У лірычных любоўных песнях заўсёды пануе светлая туга: закаханыя, разлучаныя злы доляй ці людзьмі, не могуць сустрэцца, але светлы воблік каханай заўсёды поруч. У творах падобнага плану аб’ект кахання заўсёды стаіць перад вачыма лірычнага героя, але ў паэтаў розных нацыянальнасцей падобны сюжэт набывае адметную ўласцівасць. У песні Ул.Верамейчыка карціна насычана выразна *мазырскімі* рысамі: *ты пад гарою стаіш адна, глядзіш удаль*. Гара Мазыра, як зорка Венера ў Максіма Багдановіча, як чабор у Петруся Броўкі, як мора ў італьянцаў, нагадвае пра вечнае каханне.

Нельга абыйсці ўвагай спецыфіку песеннай лірыкі паэта. Інтанацыйная шматстайнасць ягонага радка тлумачыцца адметнасцю паэтычнага дару паэта, бо характарызуецца надзвычайнай меладычнасцю, напеўнасцю, дакладнымі абрысамі рытмічнага малюнка, багаццем фонікі і сродкаў паэтычнага сінтаксісу. Песня, як паэзія ўвогуле, для Ул.Верамейчыка пачынаецца з музыкі, якую ствараюць хвалі Прыпяці, што могуць быць пяшчотнымі і гнеўнымі, і вецер на стромах Мазыра, і шэпт закаханых. Кожная з’ява быцця – пейзажны малюнак, бытавы прадмет, рух інтымнага пачуцця – мае сваю непаўторную музыку, якую трэба ўлавіць, выявіць у найтанчэйшых нюансах.

Кожны закаханы стварае свой сусвет для сябе і для адзінай на гэтым свеце. Яму ўсё падуладна, бо ён любіць, а для закаханага няма перашкод. Тым больш, што Сусвет абмежаваны якраз Мазыром і Прыпяццю, але ад гэтага ніколі не драбнее, а, наадварот, велічна расце, набывае абрысы Галактыкі.

Ва ўсе часы закаханыя здабывалі для сваіх абранніц зоркі, месяц, *златые горы и реки полные вина*, скарбы зямлі і нябёсаў. Лірычны герой Ул.Верамейчыка не менш велікадушны і адчайны, але адначасова і зямны, *мазырскі*. Бо хто ж у свеце можа быць такім шчодрым?

*Я Вам пакідаю вясёлых завяў сумёты,
Мазырскіх бяроз беластволы тугі карагод,
Над горнымі сцежкамі птушак вясенніх разлёты;..*

*Я Вам пакідаю марознага бэзу букеты
З расталага сэрца шалёных ільдзін крываход*

І неадасланых лістоў дарагія сакрэты (“Мазырскі мілы край”).

Сабе ж пакідае толькі *няўрымслівы Прыпяці ход*. Ды і то, толькі для таго, каб каханая прыплыла да яго на *прыпяцкіх хвалях блакітных і праз нейкую тысячу год*.

У песеннай лірыцы Ул.Верамейчыка адчуваецца выразная пераклічка з фальклорнай традыцыяй. Іншы раз нават не зусім прыкметная, не на ўзроўні запазычанняў, а ўнутраная, генетычная, што больш важна і істотна за вобразна-тэматычныя супадзенні ці запазычванні. Як і ў народнай традыцыі, дзеянне ўсіх песняў адбываецца на фоне прыроды, якая ўжо не проста знешняе афармленне, а таямнічая з’ява, што суперажывае галоўнаму герою ва ўсіх ягоных пачуццях. Калі ёсць каханне, спадзяванне на сустрэчу, душа і наваколле поўняцца радасцю, спяваюць. У фальклоры вельмі часта героі любоўных песняў марылі або пераўтвараліся ў кветачкі, вярбу, дубочак, бярозку, сокала, зязюльку, каб пабыць з каханым, пабачыць

яго яшчэ раз. Гатовы рассыпацца на дробныя кавалкі лірычны герой песні “Жаданне”, каб заўсёды быць ля ног каханай:

*Хачу быць снегам на тваім двары,
А восенню – лістотай на парозе:
Бялец да самай весняе пары,
Шумець ля ног у маладой знямозе.
Быць майскай песняй ля тваіх акон
Хачу нясцерпна, радасна жадаю,
То здасца, я, нібы пагодны клён,
Твой сон вартую, твой спакой люляю.*

Але з’явы прыроды не такія вечныя, як каханне героя. Бо ўсё праходзіць, усё знікае, “становяцца пылью, і зноў встаюць гарады, і толькі любовь, калі гэта любовь сапраўдная, усею вопрекі будзе з імі заўсёды”. Шчасце, што падарыла яна, вечнае:

*Снег белы адкіпіць у ручаях,
Лістота адсмуток і адшэпча,
І песня разляціцца па начах,
І клён сагне натруджаныя плечы.
Няхай... Але шчыmlівае святло
Тваіх акон не знікне і не згасне.
І я ля іх – хоць столькі год прайшло! —
Стаю штовечар, па-юнацку шчасны.*

Закаханы лірычны герой песні “Я так люблю” не саромеецца сказаць усяму свету, што любіць ён дачку Аксінні і Лявона. Гэта споведзь-прызнанне аб тым, што “шчасце льецца цераз край”, “аж супыняецца зямля”: *Жыву я зараз, як у сне*. Герой задае сабе рытарычныя пытанні:

*Навошта радасць і адчай
Мне дорыць гэты позірк сіні?..
Навошта вы прыйшлі здаля,
Былыя вёсны-перазваны?*

Памнажэнне дзеясловаў, якія перадаюць дзеянні закаханага, стварае ў радку атмасферу захаплення, перадае глыбіню пачуцця:

*У той стары, за вёскай, сад
Лячу пры кожным успаміне,
Крычу, шапчу, бо вельмі рад —
Я так люблю дачку Аксінні.*

У гэтым творы яшчэ не прабіваецца магутны тэмперамент Уладзіміра Верамейчыка. Тут герой яшчэ надзелены традыцыйным беларускім менталітэтам, ён не столькі дзейнічае, колькі сузірае. Закаханы, як звычайна, сціплы, нясмелы, ён больш марыць, згадвае мінулае, мроіць у снах мілы вобраз. І толькі паступова сіла кахання перамагае ўсё. У свеце застаюцца толькі ён і яна, і магутнае каханне, якое і тут роўнаважыць значным з’явам прыроды. Сіла кахання сваімі ўсплёскамі хваліць Прыпяці – ціхмянае, сціплае прызнанне, ўзмоцненае замовамі, перарастае ў песню-апофеоз пачуцця, якое ўжо немагчыма стрымаць.

Вобразна-выяўленчая сістэма песняў Ул.Верамейчыка не гоніцца за яркай, вонкавай абалонкай, а канцэнтруе вакол сябе дадатковыя штрыхі, дэталі, параўнанні, у выніку разгортваецца складаны вобразны комплекс. Дзеяслоўная метафарызацыя садзейнічае таму, што дзеясловы выступаюць у пераносным значэнні, адцяняючы адпаведныя пачуцці, настроі, эмацыянальны стан.

Крыніцай узбагачэння і развіцця мовы, мастацкай творчасці выступае ў творчасці Ул.Верамейчыка метафара, якая ў песенных радках выконвае вобразатворчыя функцыі (выступае ва ўсіх тропях), а таксама служыць канкрэтызацыі ўяўлення, рытарычнай мэце і, урэшце, сімвалізацыі, яе мэтазгоднасць і мастацкая задума звычайна выяўляецца ў кантэксце. У метафары закладзена сіла, якая разбурае “межы немагчымага, здольная прыблізіць далёкае і ўзвысіць звычайнае” [3, с.53].

Напеўнасць лірыкі, так неабходная для стварэння песні, залежыць не толькі ад ужывання пэўных прыёмаў, але і ад сэнсу, ад эмацыянальнай афарбоўкі твора. Якраз у песнях “Любімая, спіце”, “Жаданне”, дзе неабходна перадаць рамантычнае адчуванне жыцця, гэта дасягаецца з дапамогай метафарызацыі стылю паэтычнага выказвання:

Яшчэ не прачнулася Прыпяць

І чаек крыклівых з нябёс

Не зляцеў снегапад (“Любімая, спіце”)

Метафара адкрывае ўнутраны, схаваны сэнс рэчаў і з’яў, выяўляе найбольш шчыльную сувязь паміж імі:

Дзе хвалі нястомныя гладзяць

Сняжысты пясак

На абмежках шырокай касы (Тамсама);

І клён сагне натруджаныя плечы (“Жаданне”).

У песеннай творчасці У.Верамейчыка метафара з’яўляецца важным і неабходным моўным сродкам пры стварэнні экспрэсіўнасці і незвычайнай навізны песеннага твора:

Снег белы адкіпіць у ручаях,

Лістота адсмуткуе і адшэпча,

І песня разляціцца па начах (“Жаданне”).

Незвычайнай будовай вызначаецца песенны твор “Скажы, што кахаеш мяне”. Подых кахання праходзіць праз кожны радок праз паўторы аднатыпных канструкцый. Герой паўтарае фразу некалькі разоў, нібы чакаючы адказу:

Скажы, што кахаеш мяне, – (1)

І Прыпяць шырэйшаю стане, (2)

І сонца між воблакаў гляне, – (3)

І Прыпяць шырэйшаю стане, (2)

І сонца між воблакаў гляне, – (3)

Скажы, што кахаеш мяне, – (1)

Найбольшаму эмацыянальнаму накалу дапамагаюць паўторы злучніка і ў пачатку радкоў (лексічная анафара) і, канешне, гіпербала. Пры дапамозе мастацкага перабольшвання яскрава падкрэсліваецца прыгажосць пачуцця закаханага героя, што дапамагае глыбей і ярчэй выявіць яго перажыванні ў песні любоўнай тэматыкі. Для паэта Прыпяць – гэта рака, якую ён шчыра і моцна любіў, таму ў творы выдзяляецца гіпербала па ступені параўнання яе характарыстык:

Скажы, што кахаеш мяне,

І Прыпяць шырэйшаю стане (1 куплет),

І Прыпяць сінейшаю стане (2 куплет),

І Прыпяць глыбейшаю стане (3 куплет).

Сустрэкаецца і перабольшванне па незвычайнасці таго, што паказваецца:

Аж бэз да зімы не завяне (2 куплет),

І сонца на захадзе ўстане (3 куплет).

І заканчваецца песня абрывам “Скажы, што кахаеш мяне...”, што разлічана ўжо на фантазію слухача, якому хочацца верыць у лепшае і спадзявацца на станоўчы адказ герою.

У песеннай лірыцы, увогуле, рэкі выступаюць як сімвал хуткацечнасці часу, глыбіні душы, а таксама сімваламі родных краявідаў, роднай старонкі: *О Нёман! Песня майго сэрца* (А.Русак. Мой Нёман). У шматлікіх песнях побач з рысамі працяжнай песні атрымлівае развіццё лірыка-эпічная і лірычная мелодыка абагульняючага стылю. “Песня пра Нёман” А.Астрэйкі – адзін з лепшых узораў гэтага роду. Па меладычных вытоках напеў можа здацца “пярэстым”, так як народна-класічны сялянскі запевы суседнічае тут з ясна выражанай “рамансавай” фразай “Як сонца, як дзень дарагі”, а завяршэнне мелодыі абагульнена перадае характэрную мелодыку гераічных рэвалюцыйных рэквіемаў. Аднак песня атрымалася, на думку музыказнаўцаў, цэльнай і карысталася заслужанай папулярнасцю. У значнай ступені гэта тлумачыцца ўдалым выбарам найбольш выразных інтанацый у кожным паасобным меладычным абароце.

У зусім іншым стылі вытрымана песня “Любімая, спіце”, якую так хараша слухаць, гледзячы са стром Мазыра на такую лагодную Прыпяць:

*Любімая, спіце...
Яшчэ не прачнулася Прыпяць
І чаек крыклівых з нябёс
Не зляцеў снегапад.
Шчэ сонца не ўстала.
А покуль, любімая, спіце,
Сасніце што-небудзь,
Напрыклад, над Прыпяццю сад.
Сасніце мяне: я ў гэтым падпрыпяцкім садзе
Нясу вас на сцезцы,
Шкляной ад сцюдзёнай расы,
Нясу вас на бераг,
Дзе хвалі нястомныя гладзяць
Сняжысты пясок
На абмежках шырокай касы.*

Па сутнасці, складзена адметная традыцыя ўслаўлення Мазыра ў песнях, якую працяг-
нуць іншыя. Мазыр – гэта не проста месца дзеяння, гэта састаўная частка, герой твораў. Ён
умудроны вопытам, сталы, і разам з тым вечна малады.

Abstract. The paper is the continuation of the investigations on the poetics of Belarusian professional song. It presents songs and poetic works by Vladimir Veremeichik that develop special tradition of celebrating Mوزير in songs. The paper shows close connection of the author with folklore traditions.

Літаратура

- 1 Выгонная, Л. Ц. Інтанацыйныя асаблівасці вершаў Р. Барадуліна [Тэкст]: [часопіс] / Л. Ц. Выгонная // Бел. лінгвістыка. – 1981. – № 20. – С. 28-34.
- 2 Вовк, В. Н. Языковая метафора в художественной речи. Природа вторичной номинации [Текст] / В. Н. Вовк. – Киев, АН Украинской ССР: Наукова думка, 1986. – 143 с.
- 3 Гілевіч, Н. Паэтыка беларускай народнай лірыкі. Слова і вобраз. Паэтычны сінтаксіс. Гукапіс і рыфма [Тэкст] / Н. Гілевіч. – Мн. : Выш. школа, 1975. – 288 с.

Крыніцы даследавання

- 1 Аўсіюк, А. М. Песні на словы Уладзіміра Верамейчыка. [Тэкст] / [зборнік]. // А. М. Аўсіюк – Мазыр: МДПУ, 2003. – 30с.
- 2 Мазыр, ты маладосці песня: зборнік песень [Тэкст] / Склад.: Л.М.Шнітман, М.Г.Зайцава. – Мазыр: УА МДПУ, 2005. – 90с.